

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญ ของปัญหาการวิจัย

"แรงงานข้ามชาติ" หรือที่เรียกตามภาษาราชการว่า "แรงงานต่างด้าว" เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายแรงงานจากประเทศหนึ่งสู่อีกประเทศหนึ่ง โดยมีลักษณะที่มีปฏิสัมพันธ์กับอีกสังคมและ/หรืออีกวัฒนธรรมหนึ่ง ผ่านการว่าจ้างแรงงาน ซึ่งการเคลื่อนย้ายลักษณะดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในแทบทุกภูมิภาคของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน ที่การสื่อสาร คมนาคม มิได้เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางของมนุษย์ดังเช่นอดีต ผสมรวมกับปัจจัยทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่มีความรวดเร็วและซับซ้อนมากขึ้น จนอาจกล่าวได้ว่า "แรงงานข้ามชาติ" เป็นอาการอย่างหนึ่งอันเกิดจากภาวะ "ทุนนิยมโลกาภิวัตน์" และการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา เป็นที่ยอมรับทั่วไปว่า ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับสังคมไทยทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมในทุกระดับ ในภาพกว้างทำให้สังคมไทยเข้าสู่การผลิตเพื่อการค้า มีการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศอย่างเด่นชัด ทำให้เกิดการขยายตัวของโรงงานของภาคการผลิตต่าง ๆ แม้ว่าโรงงานบางส่วนนำเครื่องมือสมัยใหม่ที่เป็นเทคโนโลยีในการผลิตมาใช้ในโรงงานมากขึ้น แต่ก็ยังพบว่าโรงงานบางส่วนหรือในอุตสาหกรรมการผลิตบางชนิดยังต้องการแรงงานคนอยู่ ขณะที่แรงงานไทยไม่ให้ความสนใจที่จะเป็นแรงงานในภาคการผลิตที่ไม่ปลอดภัย เป็นการผลิตที่เสี่ยงอันตราย และมีสภาพการทำงานที่ไม่ดี ทำให้เจ้าของกิจการต้องแสวงหาแรงงานราคาถูกมาทำงานการผลิตในกิจการดังกล่าว จึงเป็นช่องทางให้แรงงานข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดกับประเทศไทย โดยเฉพาะลาว กัมพูชา และพม่า ลักลอบเข้ามาทำงานในลักษณะเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย

และตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 ที่รัฐบาลยุคนั้นได้มีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อเดือนมิถุนายน กำหนดให้มีการผ่อนปรนการจ้างแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมายจากประเทศลาว กัมพูชา และพม่าให้ทำงานได้ชั่วคราว โดยให้มีการผ่อนผันไม่เกิน 2 ปีในพื้นที่ 43 จังหวัด และให้ทำงานได้ใน 8 กลุ่มอุตสาหกรรม ได้แก่ เกษตรกรรม ก่อสร้าง ประมงทะเล ต่อเนื่องประมงทะเล ขนถ่ายสินค้าทางน้ำ เหมืองแร่/เหมืองหิน การผลิต และคนรับใช้ในบ้าน ซึ่งในช่วงดังกล่าวมีผู้มายื่นรายงานตัวและขอรับบัตรอนุญาตทำงานประมาณ 2.8 แสนคน (กฤตยา อาชวนิจกุล, 2548) นโยบายเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติพัฒนาเรื่อยมาจนในปัจจุบัน มักเป็นมติคณะรัฐมนตรีที่กำหนดให้มีการขึ้นทะเบียนแรงงานข้ามชาติและนายจ้าง กำหนดให้นายจ้างหรือผู้ประกอบการไปจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวที่อยู่ที่ว่าการของตนอย่างเป็นทางการ ซึ่งพบว่ามีจำนวนแรงงานข้ามชาติมารายงานตัวสูงถึง 1,284,920 คน ในปี 2547 (กฤตยา อาชวนิจกุล, 2548)

ผลจากการจดทะเบียนแรงงาน ทำให้แรงงานข้ามชาติได้รับสิทธิด้านสุขภาพขั้นพื้นฐาน เช่นเดียวกันคนไทย แต่ก็ยังมีแรงงานข้ามชาติบางส่วนที่ไม่ได้รับการจดทะเบียนแรงงาน จึงน่าสนใจว่า แรงงานข้ามชาติเข้าถึงระบบการบริการสุขภาพได้อย่างไรบ้าง ซึ่งสถานการณ์เกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติจาก ประเทศลุ่มน้ำโขง ยังไม่มีองค์ความรู้ชัดเจนนัก ว่าแรงงานข้ามชาติจากลาวมีภาวะสุขภาพเป็นอย่างไร มีการดูแลตนเองด้านสุขภาพอย่างไร และรูปแบบใช้บริการด้านสุขภาพเป็นอย่างไร ในมิติเรื่องสุขภาพของ แรงงานข้ามชาติมีเครือข่ายของแรงงานข้ามชาติสนับสนุนอย่างไร

ดังนั้นการวิจัยนี้คาดว่าจะได้องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์เกี่ยวกับ ภาวะสุขภาพเรื่องแรงงานข้ามชาติในภาคเกษตรกรรม ซึ่งจะเป็นข้อมูลสำคัญต่อการพัฒนาชุดสิทธิประโยชน์ ด้านสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพเพื่อการคุ้มครองสิทธิของแรงงาน และเพื่อการดูแลควบคุมโรคที่อาจเกิดขึ้นได้

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อ

1. ศึกษาภาวะสุขภาพของแรงงานข้ามชาติชาวลาวในภาคการผลิตเกษตรกรรม
2. ศึกษาการดูแลสุขภาพตนเองของแรงงานข้ามชาติชาวลาวในภาคการผลิตเกษตรกรรม
3. ศึกษาบทบาทของเครือข่ายแรงงานข้ามชาติชาวลาวในการดูแลสุขภาพของแรงงานข้ามชาติใน ภาคการผลิตเกษตรกรรม

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

การวิจัยนี้ได้องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์เกี่ยวกับภาวะสุขภาพของแรงงานข้ามชาติในภาคการผลิตด้านเกษตรกรรมของแรงงานข้ามชาติชาวลาว ซึ่งจะเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับใช้เพื่อการพัฒนาชุดสิทธิประโยชน์ด้านสุขภาพสำหรับแรงงานข้ามชาติได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพเพื่อการคุ้มครองสิทธิของแรงงานข้ามชาติและเพื่อการดูแลควบคุมโรคที่อาจเกิดขึ้นได้

หน่วยงานที่คาดว่าจะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ได้แก่ สถาบันวิจัยระบบสุขภาพ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และหน่วยงานพัฒนาภาครัฐและเอกชน ที่ทำงานเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพแรงงานข้ามชาติ

4. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตของการวิจัยครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ไว้ดังนี้

กลุ่มเป้าหมายของการวิจัย ได้แก่ แรงงานข้ามชาติจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่ย้ายถิ่นเข้ามาในประเทศไทยทั้งที่เป็นแรงงานที่เข้าเมืองโดยถูกต้องตามกฎหมาย และไม่ถูกต้องตามกฎหมายและทำงานในการผลิตภาคเกษตรกรรม ณ วันเวลาที่เก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ ศึกษาทั้งกลุ่มแรงงานข้ามชาติชาวลาว ที่มาขึ้นจดทะเบียนทำงาน ตามมติคณะรัฐมนตรี โดยมีชื่ออยู่ในระบบข้อมูลของสำนักงานจัดหางานจังหวัดขอนแก่น หนองบัวลำภู และชัยภูมิ และแรงงานข้ามชาติที่ไม่มีขึ้นจดทะเบียนทำงานกับกระทรวงแรงงาน ตามมติคณะรัฐมนตรี ณ วันเวลาที่เก็บข้อมูล

ทั้งนี้พิจารณาภาวะสุขภาพของแรงงานข้ามชาติ จากมิติด้านภาวะสุขภาพใน 4 มิติ ได้แก่ ภาวะสุขภาพด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและปัญญา และพิจารณาการเข้ารับบริการด้านสุขภาพจากขอบข่ายของสิทธิที่ได้รับจากการจดทะเบียนทำงานตามมติคณะรัฐมนตรี และการเข้ารับบริการด้านสุขภาพที่เกิดขึ้นโดยไม่เกี่ยวข้องกับสิทธิที่ได้รับจากการจดทะเบียนทำงานตามมติคณะรัฐมนตรี ทั้งที่เป็นการเจ็บป่วยที่ไม่ใช่การเจ็บป่วยจากการทำงาน และการเจ็บป่วยที่เกิดจากการทำงานของแรงงานข้ามชาติ

5. การนิยามคำศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยนี้ได้กำหนดความหมายคำสำคัญที่ใช้ในการวิจัยไว้ดังนี้

1. ภาวะสุขภาพ หมายถึง สภาพร่างกายที่ป่วยหรือไม่ป่วยด้วยโรคประจำตัวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับการใช้แรงงานในภาคเกษตรกรรม ได้แก่ โรคติดต่อมาโดยแมลง (เช่น โรคไข้เลือดออก โรคไข้มาลาเรียและโรคไข้สมองอักเสบ เป็นต้น) โรคระบบทางเดินอาหารและโรคจากอนามัยสิ่งแวดล้อมไม่ดี (เช่น โรคปอด โรคผิวหนังทั่วไป)
2. การเข้ารับบริการสุขภาพ หมายถึง การเลือกใช้บริการในสถานบริการสุขภาพ เพื่อการป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ การตรวจวินิจฉัยเพื่อการรักษาและการฟื้นฟูสภาพหลังการเจ็บป่วย
3. เครือข่ายทางสังคม หมายถึง ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในสังคมเดียวกัน(ในวิจัยนี้หมายถึงแรงงานข้ามชาติชาวลาว) ที่ให้การสนับสนุนหรือให้การช่วยเหลือทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งทางตรงและทางอ้อม